

Ewa Korpysz: Adam Kossowski, Opus magnum

Sztuka religijna była dla Adama Kossowskiego najważniejszą dziedziną twórczości. Była też jego szczególną życiową misją, osobistym świadectwem wdzięczności – wypełnieniem obietnicy złożonej Bogu w łagrze – pisze Ewa Korpysz w „Teologii Politycznej Co Tydzień”: „Kossowski. Sztuka i metanoia”.

Takie artykuły jak ten możemy prezentować Państwu
dzięki hojności naszych Darczyńców.

Zbiórka na funkcjonowanie „Teologii Politycznej Co
Tydzień” w 2026 roku [TUTAJ]

Adam Kossowski (1905-1986) jest w naszym kraju artystą ciągle mało znanym. Urodził się i wykształcił w Polsce, tu też rozpoczął swoją drogę artystyczną. Ale wojenny czas pokierował jego karierą inaczej. Dramatyczne koleje losu – sowieckie więzienie i Gułag, złożona na nieludzkiej ziemi obietnica służenia Bogu sztuką, Armia Andersa, wyjazd do Anglii – zaważyły na późniejszej twórczości artysty. W Polsce zapomniany, nieobecny w podręcznikach historii sztuki, stał się w Wielkiej Brytanii jednym z najbardziej znanych i cenionych artystów.

Przeczytaj również: Adam Kossowski – niezrealizowany projekt dekoracji
wnętrz Dworca Głównego w Warszawie

Przełomem w powojennej karierze mieszkającego w Londynie Adama
Kossowskiego była propozycja stworzenia wystroju wnętrza
klasztora karmelitów w Aylesford w południowej Anglii.

W 1950 r. przyjaciel Kossowskiego, rzeźbiarz Philip Lindsey Clark, prezes
Związku Artystów Katolickich, przedstawił artystę przeorowi zakonu
karmelitów w Aylesford, ojcu Malachiaszowi Lynchowi. Założony w XIII w.
klasztor w Aylesford, był pierwszym opactwem karmelitańskim na Wyspach
Brytyjskich. Funkcjonował do XVI w., a kres jego świetności przyniosła
reformacja. Zakonnicy musieli opuścić Anglię, budynki uległy degradacji,
kościół został rozebrany. Dopiero w 1949 r., po ponad 400 latach, karmelici
powrócili do swojej własności i przystąpili do odbudowy opactwa. Planowali
wzniesienie nowych obiektów, a zachowane średniowieczne budynki zaczęli
restaurować. Wiązała się z tym potrzeba nowego wyposażenia i dekoracji
wnętrz, odpowiadających potrzebom zakonu i pielgrzymów. Dla
Kossowskiego stanowiło to początek ponad dwudziestoletniej pracy nad
kompleksowym wystrojem opactwa: wykonał tu więcej niż sto obiektów w
różnych technikach i o różnej skali. Były to głównie dzieła ceramiczne:
monumentalne reliefy figuralne ze scenami narracyjnymi i wizerunkami
całopostaciowymi, fryzy i panele z inskrypcjami, krucyfiksy, drobne
przedmioty użytkowe (kropielnice, świeczniki). Poza tym sgraffita ścienne,
witraże, posadzki, elementy metalowe – dekoracyjne kraty i oprawy świetlne.
Ale praca w Aylesford to dla Adama Kossowskiego coś więcej, niż tylko
twórczość artystyczna. Działalnością w opactwie (a potem także w innych
obiektach sakralnych) realizował obietnicę, daną niegdyś Bogu w sowieckim
łagrze...

Przeczytaj również: „Złożę moje podziękowanie Bogu”. Wywiad z Adamem Kossowskim

Swoją pracę u karmelitów zaczął Kossowski od wykonania w latach 1950-1951 cyklu wielkoformatowych obrazów malowanych temperą, przedstawiających historię zgromadzenia od momentu nadania reguły, przez najazd saracenów na Górę Karmel, założenie klasztoru w Anglii, wypędzenie przez Henryka VIII, wreszcie powrót zakonników do Aylesford. Obrazy zawisły w kapitularku w starym budynku klasztornym, gdzie do dziś można je podziwiać. Kossowski objawił w nich swój talent malarza, ale to nie ta dziedzina jego sztuki stała się w Aylesford dominująca. Były nią reliefy ceramiczne. Artysta wypełniał nimi wnętrza sukcesywnie, w miarę wznoszenia kolejnych klasztornych budowli. Zakonnicy zdecydowali się nie odbudowywać kościoła. Jego funkcje przejął wielki plac wypełniony ławkami dla pielgrzymów przybyłych na liturgię sprawowaną w wielkiej, otwartej arkadą ku wiernym kaplicy zwanej Sanktuarium. Kościół pod sklepieniem nieba... Natomiast wokół tej niezwyklej nawy powstał system kilku połączonych ze sobą kaplic dla mniejszych grup pielgrzymów oraz do adoracji i indywidualnych modlitw. Modlitwom służył też ogród, w którym przeor Malachy zaplanował rozmieścić stacje Drogi Różańcowej. Karmelici bardzo cenią modlitwę różańcową, a odmawianie jej w naturze sprzyja kontemplacji.

Wykonanie 15. kapliczek Drogi Różańcowej było kolejnym zadaniem powierzonym w Aylesford Adamowi Kossowskiemu. Stacje miały być ceramiczne. Kossowski miał już pewne doświadczenia z ceramiką, kiedy wspólnie ze swym przyjacielem, artystą Józefem Natansonem w 1946 r., w pracowni artystycznej Decorative Arts Studio, wykonywali niewielkie figurki, talerze i malowali kafle. Stacje Drogi Różańcowej w Aylesford, realizowane niemal równolegle z obrazami Cyklu Karmelitańskiego otrzymały formę barwnych, szkliwionych plakiet z przedstawieniami reliefowymi, ujętych

drewnianą obudową zamykaną drzwiczkami. Wykrój i kolorystyka plakiet zostały zróżnicowane. Tajemnice Radosne są zamknięte dwuspadowo, obramowane żółtą listwą i utrzymane w naturalnych, lokalnych barwach. Tajemnice Bolesne otrzymały wykrój ostrołukowy, otacza je czerwona ramka, a w ich kolorystyce przeważają ostre czerwienie i czernie. Z kolei Chwalebne, zwieńczone półkoliście, zostały obwiedzione białą listwą, a tonacja ich przedstawień jest jasna, słoneczna. Wszystkie sceny cechuje specyficzna stylizacja: postacie mają obłe kształty, uproszczony modelunek i umownie potraktowane rysy twarzy. Są jakby lepienne z plasteliny i osadzone w dość płytkich przestrzeniach – skromnych wnętrzach lub pejzażu. Taki sposób odwzorowania sylwetki ludzkiej stanie się wyróżnikiem w dorobku artysty.

Droga Różańcowa w Aylesford została malowniczo wkomponowana w przestrzeń rozległego klasztorного ogrodu: część na murze klasztornym, inne między kwiatami, krzewami i drzewami. Łączy je alejka, która biegnie wzdłuż muru, wspina się na niewielką wyniosłość do ukrytej wśród zieleni Golgoty, schodzi i zakręca, prowadząc dalej łukiem do ostatniej, zawieszanej na murze, Chwalebnej stacji – Koronacji Marii. W 1953 r. w ogrodzie pojawił się jeszcze jeden obiekt – wykonana przez Adama Kossowskiego kapliczka Objawienia św. Szymona Stocka, znacznie większa i o odmiennej formie. Jest to ustawiona na ziemi, ostrołukowa, muszlowato zagłębiona nisza kamienna z dużym, ceramicznym reliefem.

Szymon Stock był uczestnikiem pierwszej Kapituły Generalnej w Aylesford, a w 1247 r. został przeorem zgromadzenia. Kossowski ukazał najważniejszy dla karmelitów moment – przekazanie św. Szymonowi szkaplerza przez Marię z Dzieciątkiem. Scenie towarzyszą unoszące się anioły. W zwieńczeniu kompozycji rozbłyskuje gwiazda. Relief jest utrzymany w ograniczonej palecie barwnej. Maria i św. Szymon występują w strojach biało-brązowo-żółtych, anioły – w turkusach, a twarze wszystkich postaci mają naturalną

karnację. Tło jest ultramarynowe. Ta wielka kompozycja ceramiczna stanowiła dla Kossowskiego duże wyzwanie techniczne: korzystał ze starego pieca w Fulham, który miał ograniczone możliwości i można w nim było wypalać tylko niewielkie elementy, w dodatku bez możliwości zmian. Dekoracja ceramiczna kaplicy Objawienia jest złożona z małych, nieregularnych elementów, wypalanych każdy oddzielnie i następnie, już na miejscu, składanych w całość.

Do tematu Wizji Szymona Stocka Kossowski wracał jeszcze w Aylesford kilkakrotnie - w technice sgraffita, wizerunkach olejnych i linorytach. Natomiast w latach 1959–60 zostały wykonane ceramiczne odlewy reliefu z Aylesford dla Instytutu Karmelitańskiego w Chicago oraz szkół Mount Carmel w Houston i w Joliet (Illinois).

Wraz z rozbudową opactwa i wznoszeniem kolejnych budynków Adam Kossowski realizował nowe zadania, związane już ściśle z konkretnymi obiektami: projektował i wykonywał ich wystrój i wyposażenie ruchome. Budowlą, która jako pierwsza skupia uwagę wiernych przybyłych do klasztoru, jest usytuowane w centrum całego założenia i otwarte na dziedziniec Sanktuarium, pełniące rolę prezbiterium (1960-64). We wnętrzu wyróżnia się ściana ołtarzowa, ozdobiona różowym sgraffito i niebiesko-złotą mozaiką, stanowiącą tło dla figury Marii (rzeźbę wykonał Michael Clark). Pozostałe ściany są czerwone. W ich górnych partiach Kossowski umieścił ceramiczne reliefy monumentalnych archaniołów podobnych w formie do hieratycznych wizerunków bizantyńskich lub romańskich. Zaprojektowany przez Polaka ołtarz otrzymał niebieskie antependium aplikowane plakietami z symbolami biblijnymi. Dziełem Kossowskiego jest też wyposażenie ołtarza: żółte świeczniki i czarny, drewniany krucyfiks inkrustowany czerwoną

ceramiką. Żywa kolorystyka sprawia, że elementy Sanktuarium są dobrze widoczne dla wiernych zgromadzonych w czasie liturgii w ławkach na dziedzińcu.

Sanktuarium sąsiaduje z kaplicą św. Anny, powstałą w tym samym czasie i w całości zaprojektowaną przez Kossowskiego. Artysta pokrył jej ściany zielonym sgraffito o motywach pejzażowych i wkomponował w nie cztery reliefy ceramiczne ze scenami z życia świętej. Plakiety przedstawiają Zwiastowanie Joachimowi, Spotkanie Joachima i Anny przy Złotej Bramie, Narodziny Marii i Prezentację Marii w Świątyni. Uproszczona forma przedstawień, stylizacja postaci i stonowana kolorystyka są charakterystyczne dla sztuki Adama Kossowskiego, który w dalszej swojej twórczości będzie rozwijał i doskonalił tę „manierę”. Do wyposażenia kaplicy należy ołtarz z ceramicznym antepedium o motywach geometrycznych, świeczniki, krucyfiks z figurami Marii i św. Jana oraz kropielnice. Na podłodze została ułożona ceramiczna posadzka z motywem krzyża jerozolimskiego. Okna kaplicy wypełniają witraże o geometrycznych wzorach w kolorach seledynowo – żółtych, korespondujących z dekoracją ścian.

Przeczytaj również: Adama Kossowskiego podróż przez dwadzieścia stuleci brytyjskiej historii

Następną wielką realizacją artysty była dekoracja Kaplicy Relikwii. Prace przebiegały tu etapami w długim okresie czasu (1963-1967), wnętrze jest bowiem rozbudowane, ma formę wieloboku otwartego szerokimi arkadami do trzech aneksów, tworzących mniejsze kaplice. Do każdej z nich Kossowski zaprojektował inny wystrój. W kaplicy głównej rozmieścił na ścianach ceramiczne stacje Drogi Krzyżowej. Temat Drogi Krzyżowej należy do najczęściej podejmowanych przez artystę: Kossowski projektował Stacje Męki Pańskiej niemal przez cały okres swej twórczości. Korzystał z raz wypracowanych przez siebie, a potem modyfikowanych układów postaci.

Kolejne projekty realizował w różnych wariantach, dostosowując je do architektury konkretnego wnętrza. W kaplicy Relikwii w Aylesford cykl pasyjny został wzbogacony o dodatkową scenę - przedstawienie Pustego Grobu. Plakiety są dużych rozmiarów i mają zróżnicowane, nieregularne kształty. Przedstawiane postacie -ascetyczne, kreślone w sposób uproszczony, zachowują charakterystyczne pozy i gesty. Kolorystyka przedstawień – ciemne tła, białe postacie pierwszoplanowe, czerwony krzyż i żółte podłoże, powtarzają się u Kossowskiego w licznych realizacjach tego tematu.

Poza Drogą Krzyżową w wyposażeniu kaplicy wyróżnia się wolnostojący ołtarz i dwie pulpitarne kazalnice zdobione czerwono-czarną ceramiczną mozaiką z motywami architektonicznymi, symbolami ewangelistów i monogramem Chrystusa.

W aneksie za ołtarzem, na osi kaplicy, Kossowski ustawił monumentalny relikwiarz czaszki św. Szymona. Wyróżnia go niezwykła, architektoniczna struktura wieżyczki o przekroju kwadratu, rozszerzającej się w miejscu schowka na relikwie i zwieńczonej wysoką piramidą. Korpus relikwiarza został odlany z betonu i pokryty ceramiczną okładziną w kolorach białym, czarnym i złotym. Na bogaty zespół motywów zdobniczych składają się ornamenty geometryczne, łuki, kolumnienki, krzyże, symbole chrześcijańskie, herb karmelitów oraz przedstawienia figuralne: scena przekazania szkaplerza i postacie aniołów adorujących relikwie ukrytą w zakratowanym schowku. Stożkowate zwieńczenie całej konstrukcji zostało ozdobione piętrzącymi się, trójkątnymi formami.

Do kaplicy Relikwii otwiera się z prawej strony kaplica Świętych Karmelitańskich. Na jej ścianie ołtarzowej Kossowski umieścił dwa symetryczne panele ceramiczne z wizerunkami zakonników i zakonnicek.

Podstawę do paneli figuralnych stanowi szeroki, poziomy pas terakoty, na którym widnieje krajobraz z górami i zabudową. Przed tak zaprojektowanym tłem został ustawiony ołtarz z antepedium o oryginalnej, plastycznej formie architektonicznej, nawiązującej kształtem do pustelni Eliasza. Kolorystyka całego wystroju jest skromna, ograniczona do bieli, czerni i brązów z dodatkiem złota.

Aneks po lewej stronie jest poświęcony angielskim męczennikom za wiarę katolicką. Jego bogaty wystrój, stanowiący kompleksowe dzieło Adama Kossowskiego, stanowią ołtarz z antepedium, wielkoformatowe, ceramiczne panele z przedstawieniami figuralnymi, płyciny ze scenami symbolicznymi, tablice z inskrypcjami i witraże. Antepedium ołtarzowe jest reliefem z ekspresyjną sceną zabójstwa św. Tomasza Becketa. Ołtarz flankują wmontowane w ściany monumentalne, całopostaciowe przedstawienia biskupa Jana Fishera i kanclerza Tomasza Morusa, ściętych na rozkaz Henryka VIII. Na dwóch bocznych ścianach kaplicy, przy oknach widnieją inskrypcje z nazwiskami 40. męczenników angielskich, wyobrażenia krzyży, płyciny z symbolami chrześcijańskimi, aniołami i przedstawienia kojarzące się z kaźnią: szubienica i twierdza Tower.

Cała dekoracja ceramiczna w kaplicy Męczenników jest utrzymana w jednej konwencji. Artysta posłużył się zestawieniem dwóch, silnie oddziałujących kolorów – czerwieni i czerni, co pozwoliło mu wzmocnić dramatyczną wymowę przekazu ikonograficznego. Z czarnego, połyskującego, ceramicznego tła mocno wybija się płaski czerwony relief postaci i przedmiotów. Detale zostały potraktowane graficznie.

Najokazalszy zespół zaprojektowanych przez Adama dekoracji znajduje się w kaplicy św. Józefa. Prace nad jej wystrojem Kossowski prowadził do roku 1971 r. Kaplica jest wieloboczna: ma na przemian ściany z oknami i ściany, w których są arkady prowadzące do dwóch wyjść i dwóch aneksów. Dekoracja koncentruje się wokół tych właśnie przejść i na każdej ze ścian ma odmienny temat.

Program ikonograficzny związany bezpośrednio z patronem kaplicy, świętym Józefem, został zrealizowany na głównej ścianie ołtarzowej, otwartej wielką arkadą do wnęki prezbiterium. Wokół arkady, w dwóch rzędach Kossowski wmontował symetrycznie pięć ceramicznych paneli z narracyjnymi scenami obrazującymi najważniejsze wydarzenia z życia świętego Józefa: Zaślubiny Marii i Józefa, Sen Józefa, Boże Narodzenie, Ucieczka do Egiptu i Odnalezienie Jezusa w świątyni. Panele mają różną wielkość i kształt, ale łączy je taki sam, linearny modelunek płaskich postaci oraz jednakowa kolorystyka: ciemne tła, oraz żółte, zielone i czerwone sylwetki i przedmioty. Kossowski umieścił sceny we wnętrzach lub w pejzażu, a narrację wzbogacił takimi detalami, jak narzędzia kreślarskie i dzbanek z pędzlami obok śpiącego Józefa, czy grzyby leśnie w scenie ucieczki.

Panele z historią św. Józefa otaczają wieloboczną wnękę ołtarzową z figurą św. Józefa (dzieło Michaela Clarka) ustawioną na tle wykonanego przez Kossowskiego monumentalnego sgraffita. Motywem dekoracyjnym tej kompozycji, utrzymanej w kolorach turkusowym i czarnym, jest architektura: Kossowski ukazał zarysy budowli sakralnych różnych wyznań, wśród których wyróżnia się okazała sylweta bazyliki św. Piotra. Idea dekoracji nawiązuje do Kościoła powszechnego. Na płycinach podokiennych w ścianach bocznych zostały przestawione menory. Wystroju dopełnia posadzka z biało-zielonych płytek ceramicznych, układających się w symbole ewangelistów, oraz godło

karmelitów. Do wyposażenia kaplicy należy ponadto projektowany przez Kossowskiego ołtarz wsparty na dwóch ceramicznych postumentach dekorowanych graficznym znakiem krzyża.

W drugim aneksie kaplicy św. Józefa, przeznaczonym na tabernakulum, zawieszony jest projektowany przez Kossowskiego ceramiczny krucyfiks z Marią i św. Janem Ewangelistą, utrzymany w charakterystycznych dla innych Ukrzyżowań artysty barwach: czarne tło, czerwony krzyż, jasne (białe lub cieliste) kolory postaci. Oprawę wejścia do wnęki z tabernakulum stanowią panele ceramiczne z przedstawieniem Przemienienia na Górze Tabor, oraz stojącymi postaciami św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty. Kolory dekoracji są stonowane, z dominującą w nich beżem, żółcieniem, białym i czernią.

W trzecim zespole dekoracji, nad wyjściem do krużganka, Kossowski sięgnął do epizodów z życia Eliasza, jednego z najznacześniejszych proroków starotestamentowych i postaci niezwykle ważnej dla karmelitów. Nad arkadą został zobrazowany epizod z Eliaszem wzywającym Elizeusza. Inna scena, przy lewym ościeżu, scena ukazuje proroka modlącego się przed ołtarzem, na którym płonie ofiara złożona z cielca, a poniżej zgromadzony lud żywo reaguje na obserwowane wydarzenie. Z kolei scena po prawej stronie wejścia przedstawia Eliasz w wozie ognistym, zaprzężonym w cztery rumaki, wstępującego do nieba i zrzucającego płaszcz Elizeuszowi.

Podobnie jak cykl Żywota św. Józefa w tej samej kaplicy, tak i sceny z Eliaszem i Elizeuszem są barwne, a glazurowana polewa dodatkowo je ożywia. Fizjonomie i gesty postaci, ich pozy, rysunek szat są zróżnicowane, artysta nie stroni też od szczegółów mających niekiedy groteskowy wydźwięk (postacie wołów).

Wystroju kaplicy św. Józefa dopełnia grupa dekoracji rozlokowana wokół arkady przedsionka prowadzącego do wyjścia na dziedziniec. Nad łukiem znajduje się skromny krzyż adorowany przez anioły, z których jeden przyklęka ze złożonymi rękami, drugi zaś w pokłonie składa wieniec laurowy. Na czarnych tablicach po obu stronach wejścia znalazły się cytaty z Pisma Świętego.

Poza omówionymi monumentalnymi zespołami dekoracji kaplic, w klasztorze znajduje się wiele innych, mniej spektakularnych elementów wyposażenia, jak drobne figurki świętego Judy, ceramiczne świeczniki, kropielnice, barwne posadzki, szkła witrażowe, kraty. Te rozmaite elementy i detale, niekiedy nawet niezauważane przez odwiedzających, znakomicie się dopełniają, tworząc kompleksowe, doskonałe dzieło sztuki. Wystrój opactwa karmelitańskiego w Aylesford, uznany za największe osiągnięcie artystyczne Kossowskiego, wytyczył nową drogę w życiu artysty i przyniósł mu uznanie i rozgłos. Jego działania i zaangażowanie w klasztorze zjednały artyście w niedługim czasie przychylność także innych zleceniodawców. Od lat 50. Kossowski był zasypywany zleceniami, podejmował się jednocześnie wielu wyzwań i pracował niezwykle intensywnie, wykonując monumentalne, ceramiczne dekoracje kilkudziesięciu świątyń i budynków publicznych na Wyspach Brytyjskich. A jednocześnie tworzył malarstwo sztalugowe, gwasze, akwarele, linoryty. Pozostawił ogromną ilość rysunków i projektów. Podejmował różną tematykę – pejzaż, portret, akt, martwa natura. Ale to sztuka religijna była dla Adama Kossowskiego najważniejszą dziedziną twórczości. Była też jego szczególną życiową misją, osobistym świadectwem wdzięczności – wypełnieniem obietnicy złożonej Bogu w łagrze.

dr Ewa Korpysz

Wszystkie artykuły w „Teologii Politycznej Co Tydzień”: „Kossowski. Sztuka i metanoia”

Zdjęcia do tekstu (autor zdjęć – *Ewa Korpysz*)

- Aylesford. Klasztor karmelitów. Fragment dziedzińca klasztornego. W głębi brama późnogotycka
- Średniowieczne krużganki klasztorne
- Gotycka zabudowa
- Sala Przeora (kapitularz) z obrazami z „Cyklu karmelitańskiego” Adama Kossowskiego
- „Zwiastowanie” – stacja Drogi Różańcowej w ogrodzie klasztornym
- „Narodzenie” - stacja Drogi Różańcowej w ogrodzie klasztornym
- „Modlitwa w Ogrójcu” - stacja Drogi Różańcowej w ogrodzie klasztornym
- „Wizja św. Szymona Stocka” –w ogrodzie klasztornym
- Dziedziniec klasztorny z widokiem na Sanktuarium
- Sanktuarium. Dekoracja ściany ołtarzowej
- Sanktuarium. Wizerunki archaniołów
- Wnętrze kaplicy św. Anny
- Kaplica św. Anny. Fragment dekoracji ze sceną Spotkania przy Złotej Bramie
- Kaplica św. Anny. Relief ze sceną Zwiastowania Joachimowi
- Kaplica Relikwii. Stacja Drogi Krzyżowej „Jezus na śmierć wydany”
- Kaplica Relikwii. Stacja Drogi Krzyżowej „Trzeci upadek”
- Kaplica Relikwii. Relief „Pusty Grób”
- Kaplica Relikwii.
- Relikwiarz św. Szymona Stocka
- Kaplica Świętych Karmelitańskich
- Kaplica Męczenników Angielskich z reliefami św. Jana Fischera i św. Tomasza Morusa
- Kaplica Męczenników Angielskich. Antependium ołtarzowe ze sceną męczeństwa św. Tomasza Becketa
- Kaplica Męczenników Angielskich. Dekoracja ściany bocznej
- Kaplica Relikwii. Kazalnica.
- Kaplica św. Józefa. Dekoracja ściany głównej ze scenami z życia św. Józefa
- Kaplica św. Józefa. Sgraffito z widokiem Bazyliki św. Piotra
- Kaplica św. Józefa. Dekoracja wejścia do aneksu z tabernakulum: Scena Przemienienia na Górze Tabor oraz reliefy św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty
- Kaplica św. Józefa. Reliefy z historiami Eliasza i Elizeusza
- Kaplica św. Józefa. Relief „Powołanie Elizeusza”
- Opactwo karmelitów w Aylesford, Ogród klasztorny z widokiem na zespół kaplicy św. Józefa.